

Els articles de Maragall sobre la Sagrada Família

Anna M. Blasco Bardas

Doctora en filosofia i lletres i gerent de la Fundació Joan Maragall

---

*A la part de Llevant, místic exemple
 com una flor gegant floreix un temple
 meravellat d'haver nascut aquí,
 entremig d'una gent tan sorruda i dolenta
 que se'n riu i flastoma i es baralla i s'esventa
 contra tot lo humà i lo diví.
 Mes, enmig la misèria i la ràbia i fumera,
 El temple (tant se val!) s'alça i prospera
 esperant uns fidels que han de venir.*

Aquesta és la coneguda estrofa del també conegudíssim poema civil de Joan Maragall *Oda Nova a Barcelona*. Pels quaderns de notes del poeta sabem que començà a redactar el poema al febrer del 1909 però l'acabà després de la Setmana Tràgica. Per això el to dels versos inicials no es manté en tot ell. Aquesta estrofa, la penúltima, degué ser redactada després dels tràgics esdeveniments del juliol del 1909. I d'aquí les al·lusions a «misèria» «ràbia» i «fumera».

Els versos maragallians són ben clars. A la ciutat nova, a la que s'expandeix cap als barris de llevant, hi apareix un temple. És una visió intensa que commou el lector: com la metròpolis que creix, el temple —que també és viu— floreix com una gran flor. L'evocació del temple està continguda en nou versos. No obstant això, Maragall

ja n'ha dit l'essencial: el misteri que envolta el seu creixement, la singularitat del lloc on s'alça i la referència als fidels del futur.

L'estrofa resumeix, doncs, en una visió poètica concentrada, el que Maragall ja havia escrit feia pocs anys en els cinc articles que dedicà a la Sagrada Família. Abans, però, de resseguir el contingut d'aquests articles escrits entre el 1900 i el 1907 voldria llegir-los un brevíssim fragment d'una carta adreçada al seu deixeble, el jove arquitecte Josep Pijoan. En una carta de l'abril del 1904, Maragall completa la visió de l'*Oda Nova*, una visió des de fora, amb la impressió d'una visita: «*Aquet matí he anat al temple d'en Gaudí y m'he assegut a l'ombra d'aquellas pedras que creixen com un bosch, y m'ha semblat estar a l'ombra d'un bosch*».

Els papers personals tenen sempre alguna cosa de confessió íntima. És cert que es tracta dins la carta d'una referència breu i molt circumstancial. Però m'ha semblat interessant de llegir-la per la clara assimilació que Maragall fa del temple amb un bosc, una imatge recurrent que trobarem en els seus articles dedicats a la Sagrada Família i desenvolupada, especialment, en el darrer d'ells, titulat *Fuera del tiempo*, i escrit per a la revista *Forma* el 1907.

PRIMER ARTICLE

«El templo que nace». *Diario de Barcelona*, 20 desembre 1900.

El primer article que Joan Maragall dedicà al temple de la Sagrada Família sortí publicat quatre dies abans del Nadal del 1900 amb un títol ben significatiu «El templo que nace».

Les seves frases inicials recorden l'estil narratiu d'un conte. El subjecte de la frase, que trobem situat al final del paràgraf, va precedir d'una sèrie d'indicacions de lloc: els afores de la ciutat, un terreny imprecís entre el suburbi i els barris benestants. És un emplaçament que conserva l'encant primitiu del camp en el teixit urbà. D'aquí la força de la primera imatge, de la primera metàfora de l'article: el temple s'aixeca com a «*pétreo florecimiento en aquel oasis*».

L'evocació del temple està continguda en nou versos. Maragall ja n'ha dit l'essencial: el misteri que envolta el seu creixement, la singularitat del lloc on s'alça i la referència als fidels del futur.

A més de detenir-se en l'emplaçament geogràfic, Maragall formula en aquest article unes quantes idees clau que, més tard, reprendrà en altres: el símil natural de l'arbre que creix amb lenta majestat (que aixopluga els ocells de la mateixa manera que un dia serà l'aixopluc dels fidels); una aparença de ruïna que és, en realitat, l'inici d'una construcció nova; el paper de la fe anònima.

En aquest moment, el 1900, Maragall només podia identificar el temple naixent com el seu portal, però davant d'aquella «poesia de la arquitectura» fa participar el lector d'una intuïció magnífica: La força configuradora que té aquest portal per a la totalitat de l'espai que serà el del futur temple. Diu Maragall: *«No tiene techado todavía y ya tiene portal. No puede cobijar aún pero ya hace acción de cobijar. No es aún recinto cerrado, y sin embargo, se entra ya en él. Apenas nace y ya invita»*.

Aquest article, que certament contagia al lector sorpresa i entusiasme davant d'una meravella que tot just comença a perfilar-se, és també en certa manera el descobriment del creador, de l'arquitecte. Maragall en manté l'anonimat però ja l'esmenta. I en la manera com l'esmenta manifesta la seva sintonia personal en un punt que és per a ell de màxima densitat simbòlica: *«¡Oh encanto de la formación indefinida! Yo comprendo que el hombre que más ha puesto su vida en la construcción de este templo no desee verlo concluido, y legue humildemente la continuación de la obra y su coronamiento a los que vengan después de él. Bajo esa humildad y esa abnegación late el ensueño de un místico y el refinado deleite de un poeta»*.

Amb aquest article, Maragall formula clarament i d'una manera premonitòria que la configuració com a símbol, el temple de la Sagrada Família la podia adquirir pel fet de ser una obra en formació perenne, una mena de *work in progress*, un temple en construcció que s'anava fent familiar als barcelonins del 1900.

D'una carta de Maragall a l'arquitecte Josep Pijoan de l'abril del 1904: *«Aquet matí he anat al temple d'en Gaudí y m'he assegut a l'ombra d'aquelles pedras que creixen com un bosch, y m'ha semblat estar a l'ombra d'un bosch».*

SEGON ARTICLE

«A la Sagrada Família». *Il·lustració Catalana*, 15 de gener 1905.

Quatre anys després del primer article surt a la *Il·lustració Catalana* el primer article en llengua catalana dedicat al Temple. Com a lectors ens adonem tot seguit que el to de l'article és diferent, com si tot ell pogués ser fruit d'una visita, d'una experiència viscuda ben propera. La imatge del floriment de pedra és substituïda per l'espai obert, però un espai obert on el visitant se sent acollit. La primera frase en marca el to i el contingut: *«Allà a la Sagrada Família, hi passen coses admirables. Al redós d'aquelles pedres ja miraculoses s'hi congria un món nou, el món de la pau».*

Torna a sortir la idea d'un temple que encara no és temple. I per primer cop Maragall empra la paraula **catedral** per a referir-s'hi: *«El cel blau és el fons del brodat dels finestrals del llenç de paret que s'alça bellament inacabat, i és la volta grandiosa... Allò és una catedral oberta que sembla que vulga abraçar tota la ciutat».*

Hem de pensar que som a l'inici del 1905 i que el temple que fa vibrar Maragall és, de fet, un mur, el de la façana del Naixement. Com en molts articles de Joan Maragall hi ha moltes referències de tipus plàstic que confereixen molta força al text. I és també una referència de color la que ajuda a captar l'atenció del lector sobre el geni creador. Diu Maragall: *«En el fons dels ulls blaus del mestre de cases barbaros jo hi he vist fulgurar resplendors del gran incendi, i la seva paraula humil ja en duia més d'una ardent alenada».* L'incendi del foc de la creació, naturalment. No crec, però, que sigui una imatge retòrica. Maragall devia haver vist brillar els ulls de Gaudí.

En aquest article del gener de 1905 no hi ha cap al·lusió a la necessitat de recursos. No era aquesta, evidentment, la funció de l'article. Maragall vol que els barcelonins apreciïn una obra que materialment encara no hi és. *«Aneu-hi, aneu-hi tots a cercar-ne el pressentiment...»*.

TERCER ARTICLE

«Una gràcia de caritat». *Diario de Barcelona*, novembre 1905.

Cinc setmanes després del primer article de Pijoan surt publicat al *Diario* l'article segurament més conegut i amb més força dels dedicats a la Sagrada Família. Maragall hi confessa al lector que se sent avergonyit per una situació que vol comunicar: la imminent manca de recursos per a continuar les obres del temple, aquest temple que qualifica a l'inici de l'article de *«monumento de la idealidad catalana en Barcelona»*, *«símbolo de la piedad eternamente ascendente»*.

En avançar l'article, la irritació de l'autor es concreta i el to fins arriba a tornar-se increpant. Maragall denuncia la manca de donatius que s'explica per la *«idealidad mezquina»* i la *«piedad pequeña»* d'aquells que podrien ajudar i no ho fan. Joan Maragall remou tant com pot la consciència de classe: afalaga els burgesos, destinataris habituals dels seus articles, tot comparant el temple naixent al Partenó i els ataca tot recordant les paraules del Dant al·lusives a l'avaricia *«povertà dei catalani»*.

Maragall contribuï amb aquest article a l'elaboració d'un símbol de la personalitat catalana lligada a l'expansió d'una ciutat que s'havia fet petita i que avançant cap als nous barris *«advierte un día la mágica aparición y queda atónita»*, recull la idea de la catedral nova apareguda en l'article de Pijoan i hi afegeix l'apassionada defensa de la seva continuïtat.

Tant pel contingut com pel to combatiu i de denúncia, no és estrany que, anys després, Pijoan recordés el ressò de l'article tot dient que *«va fer sortir butllofes als burgesos barcelonins»*.

QUART ARTICLE

«En la Sagrada Familia». *Diario de Barcelona*, 19 març 1906.

Uns mesos després el dia de Sant Josep i l'endemà mateix d'un altre article de Pijoan a la *Il·lustració Catalana*, surt publicat un nou article de Joan Maragall. L'elecció de la data no és casual. Recordem que l'Associació Josefina és la promotora del temple. El dia de Sant Josep feia vint-i-quatre anys de la primera pedra. En una diada així, tal com recorda Maragall al final de l'article, qualsevol passeig que hagués emprès per la ciutat l'hauria portat fins al temple en construcció.

L'article comença amb el camí cap a l'obra, la visió des de lluny, el misteri pressentit, la fascinació afegida que té un temple que s'està fent, la semblança amb una ruïna. És a dir, exactament els mateixos temes d'articles anteriors. S'hi afegeixen, però, un parell d'elements: la percepció del recinte amb els ulls de l'ànima i la presència d'uns nous personatges. Als nens que juguen i als vellets que prenen el sol s'hi afegeixen els pobres: «*Observad ahora lo que pasa dentro de ese recinto invisible y os encontraréis más adentro del templo. No ciertamente aún ni altar, ni imagen, ni el Santo Sacrificio, ni fieles, ni sacerdotes: el campo todavía; pero ya luce el sol de otra manera trascendental a vuestros ojos; hay árboles dentro del templo y pájaros que vuelan, y el tierno verdear de la hierba en este tiempo; y niños que juegan, y hombres que descansan, y mujeres atareadas y ancianos contemplativos al sol; hay pobres, que es lo primero que un templo necesita*».

Em sembla interessant de remarcar que és el primer cop que s'esmenten els pobres en un article de Maragall dedicat a la Sagrada Família. No surt, però, lligat al terme catedral, com en *La catedral dels pobres*, el títol del quadre que Joaquim Mir pintà el 1897-98. L'interès de Maragall pels pobres, per la pietat, per l'ambient sagrat es poden relacionar, en canvi, en l'obra maragalliana amb l'article «L'Iglésia cremada», un dels grans textos del pensament religiós de Maragall.

Per primer cop Maragall emprà *catedral* per a referir-s'hi: «*El cel blau és el fons del brodat dels finestrals del llenç de paret que s'alça bellament inacabat, i és la volta grandiosa... Allò és una catedral oberta que sembla que vulga abraçar tota la ciutat*».

CINQUÈ ARTICLE

«Fuera del tiempo». *Forma*, 1907

El seu darrer article, Maragall el construeix a l'entorn de la idea de situar-se fora del temps. Una imatge retòrica que té la força de portar el lector fora del moment present i de poder així rememorar els temps heroics de l'inici de la Sagrada Família i del seu creador. Joan Maragall manifesta l'orgull que sent d'estar vivint l'inici de la construcció d'un temple com aquell i ho fa comunicant al lector el record d'una conversa a peu d'obra amb l'arquitecte: «*Agonizaba rojizo el día, allá a lo lejos, siempre más lejos, y en torno nuestro ya todo era obscuridad, y él nos decía que en las alturas del Templo, por entre los calados, entrarían unos rayos que todo lo bañarían en claridades de luz sin que se viera por dónde entrarían. Exactamente como en un bosque. Como dentro de un bosque, repetía con la exaltación serena y sonriente del vidente. Pero ¡pensar que esta maravilla no podremos verla con ojos mortales ni él ni nosotros!*»

El que és impactant per a nosaltres —lectors del 2011— i sobretot visitants de la basílica, és que la visió que Maragall evoca a través de les paraules mateixes de Gaudí ja s'ha acomplert. El primer cop que heu entrat en aquesta gran nau no us ha semblat que éreu dins un bosc immens? No us ha semblat que podeu compartir la sensació de Maragall d'aquell matí d'abril del 1904, de la carta a Pijoan o d'aquest capvespre de 1907?

La primera conclusió que podem apuntar després de llegir aquest conjunt d'articles és l'admiració que Joan Maragall sentia per Gaudí i que explica el seu interès per la Sagrada Família i la seva

implicació —fins i tot emotiva— amb el temple naixent. En els primers articles —com hem vist— ja assimila l'arquitecte a un místic, a un poeta i en l'article de 1907, és a dir, set anys abans que Gaudí es dediqués de manera exclusiva a la construcció del temple, sintetitza per als lectors, els d'aleshores —i els d'avui— el tarannà de l'artista i fins diria la manera de procedir en el seu treball. Diu Maragall: *«Este hombre es un poeta, porque en sus labios todo es verdad y se hace nuevo: y parece que a él mismo se le revele lo que dice mientras va diciéndolo»*.

És evident que el capteniment de Gaudí, de l'arquitecte que s'inflama parlant de la seva pròpia creació a un grup de visitants, explica que Maragall demani als seus lectors una concreta disposició d'esperit quan vagin a visitar el temple. Per a fer-ho cal una disposició molt semblant a la que ell mateix demanava per a acostar-se a la poesia: *«(...) si no us sentiu plens de puresa, no hi aneu(...) Si heu d'anar-hi amb esperit de vana curiositat, amb esperit de moda, amb esperit de diletantisme, no hi aneu, jo vos ho prego, que no n'hauríeu cap bé i podríeu fer-li un gran mal»*. És a dir, per a visitar la Sagrada Família es necessita estar-hi disposat espiritualment.

Una segona conclusió que es pot treure d'aquests articles és que Joan Maragall va saber emparaular el temple, el va dotar de sentit: «temple que acull», «ruïna en formació perenne», «catedral», etc. Maragall no va pas veure l'espai grandios de la nau que veiem nosaltres, tot just va veure la façana del Naixement. Però a través del contacte amb l'obra naixent i de l'entusiasme visionari de Gaudí va saber-ne apreciar la grandiositat sense veure-la.

Maragall no va valorar únicament la tasca creadora de l'arquitecte i donar suport a la continuïtat de les obres tot incentivant que hi hagués uns donatius, sinó que el més important va ser, sobretot, projectar el temple cap al futur de la manera com un gran articulista com ell podia fer-ho: configurant-ne el sentit simbòlic i el paper dins la societat catalana. La construcció de la Sagrada Família estava contribuint en aquell primer decenni del segle a articular la societat a l'entorn de dos eixos: el cristianisme i el catalanisme. Pijoan, probablement pels seus lligams amb la Lliga Regionalista i pel seu rol com a activista de la cultura, dóna als seus articles un clar accent polític i identifica el temple amb el poble català.

Maragall, en canvi, en remarca, sobretot, la dimensió espiritual i cristiana. Del temple de Gaudí n'accentua el misteri del creixement, la singularitat del lloc, el paper de la fe, els fidels que un dia acollirà. I, a més, és del tot conscient del paper que com a intel·lectual i articulista té en tot això. D'aquí la força i la vigència de les seves paraules del novembre de 1905, amb les quals acabo: *«La ciudad muestra orgullosa el templo en marcha a todo forastero: el templo ennoblece a la ciudad en su expansión material: pronto Barcelona será la ciudad de aquel templo y parece que el templo no puede ser sino el de aquella ciudad: estan ligados para siempre.»*